

21. *Albert S.* The Impact of Intellectual Capital / Albert S., Bradley K. // Open University Business School Working Paper. — 1996. — № 15. — P. 17—31.
22. *Daum J. H.* Intangible Assets / Daum J. H. — Bonn: Galileo Press. 2002. — P. 152—154.
23. *Иноземцев В. Л.* К теории постэкономической общественной формации / В. Л. Иноземцев. — М.: Academia, 1995. — С. 340.
24. *Леонтьев Б. Б.* Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б.Б. Леонтьев. — М.: Акционер, 2002. — С. 101.
25. *Ефремов В. С.* Бизнес-системы постиндустриального общества / В. С. Ефремов // Менеджмент в России и за рубежом. — 1999. — № 5. — С. 3—24.
26. *Гребешкова О. М.* Ділова репутація як стратегічний актив компанії / Гребешкова О. М., Шиманська О. В. // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). — Вип. 1—2. — 2007. — С. 493—502.
27. Управление знаниями в условиях новой экономики. итоговый доклад группы / И. Кравец, М. Семенова, И. Дугина, М. Буднев, А. Копытько, А. Ефимов, А. Орешко, В. Вашуркин, Е. Нефедов (под общ. ред. М. Шиверских) [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.buk.irk.ru/exp_seminar/4/doc1.pdf
28. *Бонтис Н.* Оценка знаниевых активов: обзор моделей, используемых для измерения интеллектуального капитала / Н. Бонтис // Управление знаниями: хрестоматия: Пер. с англ. / С.-Петербур. гос. ун-т, Высшая школа менеджмента; науч. ред. Т.Е. Андреева, Т. Ю. Гутникова. — СПб.: Высшая школа менеджмента, 2009. — С. 313—346.
29. *Верба В. А.* Діагностика компетенцій підприємства / В. А. Верба, О. М. Гребешкова // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. — Вип. 18. — 2007. — С. 166—172.

УДК: 330.534.4

Н. В. Савчук, канд. екон. наук,
доцент кафедри міжнародних фінансів
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДЕТЕРМІНАНТНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ БЮДЖЕТНИХ РІШЕНЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті розглянуто питання детермінантності прийняття бюджетних рішень у контексті розвитку економічних систем, аналізуються наукові погляди представників класичної, неокласичної, неолиберальної шкіл і сучасні погляди на бюджетний процес і податково-бюджетну (фіскальну) політику держави.

В статье рассмотрены вопросы детерминантности принятия бюджетных решений в контексте развития экономических систем, анализируются научные взгляды представителей классической, неоклассической, неолиберальной школ и современные взгляды на бюджетный процесс и налогово-бюджетную (фискальную) политику государства.

Article is deals with issues of budget decisions in the context of economic system development. Were investigated classical, Keynesianism, neoliberalism and modern view about budget process and public fiscal policy?

Ключові слова: бюджет, бюджетний процес, фіскальна політика, бюджетні дебати, федеральна бюджетна політика, державний борг, дефіцит державного бюджету.

Ключевые слова: бюджет, бюджетный процесс, фискальная политика, бюджетные дебаты, бюджетная политика, государственный долг, дефицит государственного бюджета.

Key words: budget, budget process, fiscal policy, budget debates, federal budget policy, public debt, deficit of state budget.

Постановка проблеми. Автором було поставлено за мету виявлення відповідностей прийняття бюджетних рішень відповідно до певних наукових поглядів, перш за все представників англійської класичної політекономії, кейнсіанського напрямку та сучасні погляди та методи, які існують у даному напрямку.

Аналіз останніх джерел і публікацій. При написанні даної роботи автором використовувались наукові праці класиків англійської класичної політекономії, неокласиків, неолібералів. З метою дослідження сучасного бюджетного процесу, що відбувається останнім часом у США, автор звернувся до Звіту країни за 2010—2011 рр. Country report. May 2011. Monthly review: May 2011. The political scene. — www.eiu.com. The Economic Intelligence Unit Limited 2011.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система будь-якої країни сьогодні відіграє важливу роль у забезпеченні виконання державою своїх функцій. Через складові фінансової системи держава впливає на економіко-соціальний розвиток загалом. У період розвитку ринкових відносин державні фінанси набувають особливого значення, оскільки це пов'язано, по-перше, з процесом перерозподілу вартості суспільного продукту, що виробляється суспільством і, по-друге, з тим, що така складова державних фінансів, як державний кредит є важливим регулятором ринкових відносин в країні.

Провідне місце у системі державних фінансів належить державному бюджету, оскільки під час бюджетного процесу держава може регулювати і на стадіях виробництва, і первинного розподілу валового внутрішнього продукту та його складової частини — національного доходу. Провідна роль державного бюджету пояснюється тим, що завдяки державному бюджету ринкова економіка розвивається на поєднанні як власної саморегулювальної дії, так і системи державного регулювання ринкових відносин.

Державний бюджет у перекладі з англійської мови означає «валізу» або «мішок з грошиками». Він представляє собою величезний централізований грошовий фонд, що знаходиться в розпорядженні уряду країни і виступає головним фінансовим планом країни, завдяки існуванню якого уряд має можливість концентрувати в своєму розпорядженні значну частину національного доходу, і таким чином створювати урядову фінансову базу. В бюджеті концентруються як надходження, так і витрати уряду країни, що мають важливе політичне, економічне і соціальне значення.

В економічній літературі через механізм надходження бюджетних доходів і здійснення видатків, держава впливає на суспільне виробництво, стимулюючи зростання вартості виробленого в країні валового внутрішнього продукту, зайнятості населення, підтримки відповідного рівня споживання і накопичення фінансових ресурсів.

Державний бюджет знаходиться в тісному зв'язку з іншими ланками фінансової системи, такими як фонди цільового призначення. Крім того, державний бюджет гарантії, субсидії та кредити, забезпечуючи таким чином функціонування інших ланок фінансової системи. В державному бюджеті об'єднуються доходи, видатки та позики. Самостійність цих складових виявляється в процесі виконання державного бюджету, коли можна побачити їх цілеспрямованість, яка відображається в фінансовій політиці уряду держави.

Сучасна фінансова наука спирається на фундаментальну теорію бюджету, яку розпочали У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Вагнер. Їх наукові дослідження були розвинуті представниками кейнсіанської і неокласичної шкіл, а також представниками монетаристського напрямку розвитку економічної думки. Загалом розвиток фінансової науки безпосередньо є пов'язаним із загальними законами руху суспільних процесів і світової економіки.

Сьогодні науковці намагаються ще раз переглянути класичні твори представників світової фінансової думки, щоб визнати парадигму бюджетної політики країни, яка в свою чергу є складовою фінансової та економічної політики в цілому.

Відомими представниками класичної політичної економії були - Адам Сміт (1723—1790), Давид Рікардо (1772—1823) і Джон Стюарт Мілль (1806—1873), які вважали, що державний борг, що утворюється при дефіциті державного бюджету, негативно впливає на економіку. В подальшому ці погляди були досліджені з іншого погляду. Зокрема, П. Бюргер зауважив, що теорія А. Сміта полягає в тому, що державний борг перешкоджає накопиченню капіталу, стимулюючи інвесторів шукати інші ринки для свого інвестування. Д. Рікардо пов'язував з державним боргом зростання або збільшення податкового тягаря.

Для скорочення державного боргу, державні надходження повинні перевищувати потребу в державних витратах для створення профіциту державного бюджету. Дж. Мілль вважав, що державний борг сприяє скороченню національних заощаджень, які в подальшому не можуть бути витраченими більш ефективно.

Наприкінці 1880-х років з'являється новий підхід до дослідження податково-бюджетної (фіскальної) політики. Дж. М. Кейнс зауважував, що заощадження не повинні суттєво впливати на інвестиційний процес до тих пір, поки в економіці є безробіття. Кейнсіанський підхід заснований на таких постулатах:

- сукупний попит залежить від різноманіття економічних рішень, як приватних, так і суспільних;
- зміни сукупного попиту, незалежно від того, очікуваний він або непередбачений, мають найбільший короткотерміновий вплив на реальні обсяги виробництва і зайнятості, замість впливу на ціни;
- товарні ринки і ринки праці реагують на коливання ціни і зміни заробітної плати;
- рівень безробіття є занадто високим і змінюється під впливом економічних циклів;
- стабілізаційна політика держави зменшує коливання економічних циклів;
- подолання безробіття є більш важливим, ніж зниження інфляції.

Перші три положення, як вважає А. Бліндер [9, с. 25—62] є свідченням позитивного розвитку економіки, якщо вважати, що податково-бюджетна (фіскальна) політика може змінювати сукупний попит і впливати на економіку. Хоча, якщо уряд буде використовувати свої важелі економіко-правового впливу на сукупний попит з метою зменшення волатильності економічних циклів і відповідно реалізуватиме антициклічну фіскальну політику.

На початку 1970-х років отримали підтримку неоліберальні погляди, які були протилежними до поглядів Дж. М. Кейнса. Кейнсіанський погляд до розвитку економіки був орієнтованим на попит, відповідно нехтував іншими чинниками, такими, як ціни на нафту та імпорт. Світова економіка 1970-х і 1980-х років розвивалась під надзвичайним впливом з неоліберальних поглядів на економіку. Вважалося, що центральний уряд є демократичним і своїм втручанням урівноважує ринок. Варто зауважити, що є чотири основних постулати лібералізму, якими не варто нехтувати, а саме:

- самостійно зрівноважування ринку в довгостроковій перспективі,
- теорія раціональних очікувань (втручання держави створює депресії і спади),
- пропозиція створює свій власний попит,
- теорії раціонального вибору для демократичного уряду представляє можливість залучення керованого електорату.

Підсумовуючи значення неоліберальних поглядів, слід зазначити, що бюджет може мати три результати: баланс бюджету, надлишки збалансованого бюджету (профіцит) або його дефіцит. Це залежить від обраної стратегії фінансової політики і можливостей для використання бюджету як інструменту впливу на економічний розвиток держави

Реальна ситуація, що може складатися в законодавчих органах влади, може призвести до використання бюджету як інструменту впливу на економіку. Уряд володіє двома політичними інструментами, які знаходяться в його розпорядженні для того, щоб здійснювати процес втручання в економіку. Це такі інструменти:

- грошово-кредитна політика впливу на економічну діяльність, що здійснюється шляхом контролю над пропозицією грошей і наданням завдань центрального або національного банку;

- податково-бюджетна або фіскальна політика, яка орієнтована на оподаткування, державні витрати та пов'язані з ними запозичення. політика здійснюється фінансовими установами і Міністерством фінансів, яку несе відповідальність за її проведення.

Таким чином рішення про державні витрати і податкові структури є політичними, оскільки фінансову політику визначають не економісти, а політики.

У США існування терміну «збалансований бюджет» використовується як інструмент федеральної бюджетної політики, який, у свою чергу, втілюється в податково-бюджетній або фіскальній політиці уряду країни. Податково-бюджетна або фіскальна політика включає в себе надходження податків і здійснення витрат центрального уряду, які, як правило, здійснюються Міністерством фінансів.

Бюджетний процес прийняття рішень є досить складним етапом проведення фінансово-економічної політики в країні, в якому враховуються доходи і видатки бюджету, технічні вимоги, стислі терміни і велику кількість людей, що залучені до самого бюджетного процесу. Бюджетування як складова бюджетного процесу, представляє собою «серце процесу демократії», оскільки в самому бюджеті, як у фінансовому документі, викладені політичні уподобання всіх сторін, що приймають участь у дебатах. Рішення щодо фіскальної політики викликають політичні дискусії, пов'язані з податково-бюджетною політикою. Вони також стають темою теоретичних дебатів політичних інституцій країни. Стосовно даного питання хотілось би звернути увагу на бюджетні дебати, що проходять у такій демократичній країні, як США. У центрі дебатів стан дефіциту бюджету і зростаюча державна заборгованість. Бюджетними дебатами і розпочинається і продовжується бюджетний процес, протягом якого утворюються ідеологічні погляди на фіскальну політику в країні. В дебатах приймають участь представники політичних партій, які пропонують встановлення «боргової стелі» і скорочення витрат для того, щоб не збільшувати запозичення, а більше звертати уваги на фінансування соціальних програм, що фінансуються здебільшого платниками податків. Інші учасники дебатів наголошують на «фінансову» дисципліну, дотримання якої призведе до скорочення дефіциту бюджету на 4,4 трлн дол. США протягом найближчих 10 років, федеральних витрат до 20 % ВВП у 2015 році і 15 % ВВП у 2050 році [20, с. 12—13]. За таких умов будуть скорочуватись і податки.

Процес прийняття бюджетних рішень досліджував Р. Лі, Р. Джонсон і П. Джус у науковому дослідженні «Система державного бюджетування», а також Дж. Гослінг у роботі «Бюджетні політики а Американському уряді». Вони стверджували, що раціональне прийняття рішень може статися тільки після проходження таких етапів:

- визначення мети і пріоритетності;
- виявлення всіх альтернатив, які б сприяли реалізації мети;
- вибір критеріїв, за якими можна оцінити кожну з альтернатив;
- вибір альтернативи, яка більше відповідає обраним критеріям.

Щодо бюджетного процесу слід зазначити, що були сформульовані декілька теорій, як для окремих осіб, так і для певних груп, у яких приділялась увага загальній бюджетній стратегії та бюджетним пріоритетам, на підставі яких в подальшому повинна розроблятися і здійснюватися бюджетна політика. Основні припущення всіх теорій полягали в обмеженні можливостей людини в використанні всіх відомостей, які можуть бути зібраними і проаналізованими з метою подальшого прийняття рішень [14].

А. Вілдавський припускає, що одним із засобів проведення бюджетного процесу є роль суб'єктів, що беруть в ньому участь — тобто, їх очікувань і поведінки, пов'язаних з їх інституціональною позицією. Ці ролі дозволяють зробити бюджетний процес більш передбачуваним для його учасників.

А. Вілдавський [19, с.183] визначає два типи учасників бюджетного процесу: «адвокатів» та «опікунів». Адвокати представлені адміністративними установами, в той час як опікуни представляють центральні органи, управління, охорони, тобто установи, які апріорі потребують для свого існування збільшення видатків.

Інша ситуація може мати місце проте на макроекономічному рівні, де в якості «опікуна» і «адвоката» виступають розрахункові механізми. Опікуни та адвокати грають в ігри з різними цілями, в яких з метою є запобігання конфліктів, і перші і другі повинні співпрацювати разом. Опікуни потребують пропозицій адвокатів для розробки бюджету; адвокати, в свою чергу, для свого функціонування бюджету потребують коштів опікунів. Агентство, зазначає А. Вілдавський [19], як правило, не знає, скільки воно може витратити, в той час як центральний орган управління не знає, скільки потрібно асигнувати грошей. У випадку відсутності довіри, високий рівень контролю не потрібен. Принципова домовленість про загальні припустимі витрати може перешкодити цій ситуації. Тільки урядова податково-бюджетна політика може давати такі можливості.

На рівні фізичних осіб — на мікроекономічному рівні слід зробити оптимальний вибір для максимального збільшення власної вигоди, зазначає А. Рубін в роботі «Політики суспільного бюджетування» [16; 17, с. 609—615]. Цей погляд на економічну поведінку людей, забезпечує теоретичну базу для вивчення індивідуальних переваг, які можна знайти в теорії суспільного вибору, яка досліджувалась Дж. Б'юкененом.

Аналіз переваг вище лежить в основі теорії суспільного вибору, зазначає Дж. Б'юкенен [11]. Ця теорія поєднує в собі економіку і політику, визначеність суспільного вибору, як додаток або розширення економічної теорії в сферу політичних і державних виборів [11, с. 383—394]. Центральним поняттям цієї нормативної точки зору є те, що його немає в природі політиків, які б намагались проводити збалансований бюджет. Політики прагнуть максимізувати свою корисність, наприклад, бути переобраними. Політики, отже, буде прагнути максимізувати свій прибуток, замість вибору колективних дій. Це припущення, що люди (самі виборці або політики) діють раціонально у своїх власних економічних інтересах. І це є центральне поняття нормативної теорії суспільного вибору [15]. Теорія суспільного вибору, як така, і пояснює існування дефіциту бюджету.

Закономірності і протиріччя розвитку державних фінансів свідчать проте, що державні фінансові ресурси формувались і використовувались інститутами державного управління на підставі бюджетної політики з урахуванням особливостей реалізації фінансової політики держави, тобто формувались доходи бюджету, використовувались видатки і таким чином відбувався державний процес. Учасниками цього бюджетного процесу, як правило, є органи влади і управління, які в свою чергу, і відповідають за проведення бюджетної політики.

Висновки. Висвітлені вище наукові підходи щодо розвитку державного бюджету і бюджетного процесу підкреслюються через економіко-соціальне спрямування «суспільного вибору» і також мають ілюстративну спроможність для можливого його перегляду. Такі підходи сьогодні потребують більш поглибленого вивчення і подальшого вдосконалення з урахуванням економіко-соціального стану держави.

Література

1. Дробозина Л. А. Финансы. — М.: Финансы, 1999.
2. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. — М., Прогресс, 1978.
3. Рикардо Д. Начало политической экономии и налогообложения: Соч. в 5-ти т. — М., Госполитиздат, 1941. — Т. 4.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народа. — М., Соцэргиз, 1962.
5. Родионова В. М. Финансы. — М.: Финансы и статистика, 1995.
6. Юрій С. І., Федосов В. М. Фінанси; Підручник. — К.: Знання, 2008.
7. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. Теорія фінансів. Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2010.

8. Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. Бюджетний менеджмент; Підручник. — К.: КНЕУ, 2004.
9. *Blinder A.* The case against discretionary fiscal policy. — Cambridge, MA: MIT Press, 2006, p. 25—62.
10. *Buchanan J.* Public finance and public choice. — National Tax Journal, #23, 1975, p. 383—394.
11. *Buchanan J.* Liberty, market and state: Political economy in the 1980 s. — New York: New York University Press, 1985.
12. *Burger P.* Sustainable fiscal policy and economic stability. Theory and practice. — Cheltenham, MA: Edward Elgar Publishing Ltd., 2003.
13. *Gosling J. J.* Budgetary politics in American governments (5-th ed). — New York: Routledge, 2009.
14. *Lee R., Jonson R., Joyce P.* Public budgeting system. — Boston: Jonson and Bartlett Publishers, 2004.
15. *Mcnut P.* The economics of public choice. — Brookfield: Edward Elgar Publishing Ltd., 1996.
16. *Rubin I.* The politics of public budgeting. — Chatham, NJ: Chatham House Publishers, Inc., 1990.
17. *Rubin I.* The great unraveling: Federal budgeting, 1998—2006. — Public Administration Review, July-August 2007, p.608—616.
18. *Wildavsky A.* The new politics of the Budgetary Process. — New York: Longman Inc., 1997.
19. Wildavsky A. Budgeting and governing. — London: Transaction Publishers, 2001.
20. Country report. May 2011. Monthly review: May2011. The political scene. — www.eiu.com. The Economic Intelligence Unit Limited 2011, p. 12—15.

УДК 336.143

Т. В. Жибер, канд. екон. наук, доц.,
О. М. Сущенко, канд. екон. наук,
старший викладач, кафедра фінансів
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Окреслено теоретичні засади технологій сучасного бюджетного менеджменту з огляду на його значення у вирішенні фінансових проблем країн з ринковою економікою.

В статье авторы рассматривают теоретические основы использования технологий современного бюджетного менеджмента, учитывая его роль в решении финансовых проблем стран с рыночной экономикой.

In this article the authors examine the theoretical basis of modern technology of budget management, emphasize on its role in solving the financial problems of market economy countries.

Ключові слова: бюджетний менеджмент, державне регулювання економіки, державний фінансовий менеджмент, планування видатків бюджету.

Ключевые слова: Бюджетный менеджмент, государственное регулирование экономики, государственный финансовый менеджмент, планирование расходов бюджетов.

Keywords: *budget* management, government regulation of the economy, public financial management, public expenditure planning.

Постановка проблеми. У сучасному світі бюджетний менеджмент передбачає не тільки управління бюджетами, але і створення умов для провадження державної